

ПРИНЦИПИ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ І БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ВИКОНАВЦЯ

У статті на основі аналізу наукових поглядів вчених та чинного законодавства України виокремлено основні принципи оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця. Наголошено, що основним критерієм класифікації принципів оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця є сфера поширення досліджуваних принципів. Доведено, що єдиного законодавчо закріпленого переліку вищенаведених принципів не існує. На основі конструктивного аналізу теоретичних підходів, а також норм законодавства надано авторське бачення щодо тлумачення поняття «принципи оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця».

Ключові слова: *принцип, оскарження, рішення, дія, бездіяльність, державний виконавець, галузеві принципи, міжгалузеві принципи.*

В статье на основе анализа научных взглядов ученых и действующего законодательства Украины выделены основные принципы обжалования решений, действий и бездействия государственного исполнителя. Отмечено, что основным критерием классификации принципов обжалования решений, действий и бездействия государственного исполнителя является сфера распространения исследуемых принципов. Доказано, что единого законодательно закреплённого перечня вышеприведённых принципов не существует. На основе конструктивного анализа теоретических подходов, а также норм законодательства представлено авторское видение толкования понятия «принципы обжалования решений, действий и бездействия государственного исполнителя».

Ключевые слова: *принцип, обжалования, решение, действие, бездействие, государственный исполнитель, отраслевые принципы, межотраслевые принципы.*

The article, based on an analysis of scientific views of scholars and laws of Ukraine, singled out the basic principles of appeal against decisions, actions and inaction of the artist. Emphasized that the main criterion for classification principles appealing decisions, actions and inaction of the artist is the distribution area studied principles. It is proved that the only legislated principles listed above does not exist. Based on the structural analysis of theoretical approaches, and of the legislation, given the author's vision on the interpretation of the term "principles of appeal against decisions, actions and inaction of the artist".

Key words: *principle, appeal, decision, action, inaction, bailiff, industry principles, interbranch principles.*

Вступ. Як і будь-яка легітимна діяльність, оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця у судовому порядку ґрунтується на сформованих під час здійснення судочинства і правозастосовчої практики, закріплених у положеннях чинного національного законодавства правових принципах. Під час вирішення питання щодо правомірності, обґрунтованості та законності рішень, дій і бездіяльності державного виконавця суд насамперед повинен керуватися вищенаведеними принципами і ні в якому разі не допускати порушення їх приписів або навіть незначного відхилення від них. У цьому контексті цілком слушною здається позиція авторського колективу навчального посібника «Адміністративний процес України», на думку якого, наслідок порушення чи недотримання принципів здійснення судочинства лише один – недійсність, незаконність, безпідставність, необґрунтованість процесуальних дій і рішень, вчинених і постановлених під час вирішення спору по суті [1, с. 102].

Деяким проблемним аспектам, що стосуються принципів діяльності державних виконавців, присвячували увагу такі вчені, як В.А. Бабиш, С.М. Шандрук, О.О. Дубіна, Л.Г. Крупнова, В.А. Кройтор, М.М. Фролов, Н.М. Ясинко, П.В. Макушев, О.В. Лясковцев, С.Я. Фурса, С.В. Щербак, М.М. Мальський та інші. Однак, незважаючи на велику кількість досліджень, проблема визначення принципів оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця залишається актуальною і потребує подальшої уваги з боку вітчизняних та зарубіжних учених.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження конкретних принципів оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця.

Результати дослідження. Починаючи наше дослідження, зазначимо, що у науково-правових колах є чимала кількість критеріїв класифікації здійснення судочинства. Так, наприклад, авторський колектив навчального посібника «Адміністративний процес України» зазначає, що принципи адміністративного процесу можуть бути класифіковані за низкою критеріїв: 1) за способом закріплення – на конституційні та законодавчі; писані і неписані; 2) за сферою поширення – на загальноправові, міжгалузеві, галузеві; 3) за цільовою спрямованістю – на організаційні та функціональні. При цьому вчені наголошують на тому, що в юридичній літературі нерідко одні і ті ж самі принципи права відносять до різних груп, що, однак, не впливає на їхню сутність і спрямованість дії [1, с. 102–103]. А тому вважаємо доречним провести класифікацію принципів оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця за таким критерієм, як сфера їх поширення. Як випливає з вищеведених позицій, за цим критерієм прийнято виокремлювати так звані загальноправові принципи, тобто принципи, що поширюються на всі без винятку галузі національного законодавства. За названим критерієм серед принципів оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця варто назвати ті, що отримали своє законодавче закріплення у положеннях Конституції України. Вище ми наводили перелік таких принципів. Водночас зазначимо, що більшість із них буде виступати міжгалузевими принципами, оскільки відповідно до них буде здійснюватися оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця у межах різних видів судочинства, що врегульовані положеннями різного процесуального законодавства (різними процесуальними галузями права). Однак такий принцип, як законність (п. 1 ч. 3 ст. 129 Конституції України [2]), повною мірою може бути розглянутий як загальноправовий.

Говорячи про принцип законності, варто зазначити, що в науково-правових колах категорію «законність» розглядають як комплексне соціально-правове явище, що характеризує організацію і функціонування суспільства та держави на правових засадах. Зокрема, законністю позначають як принцип діяльності держави, так і методи та режими її функціонування. Окремо наголошують на тому, що законність відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічний зв'язок права та влади, права та держави, права та суспільства. Принцип законності притаманний лише демократичним державам, оскільки він є антиподом сваволі та беззаконня, припускає пов'язаність усіх органів держави правовими нормами, дії в їхніх межах і задля їх реалізації [3, с. 445–446]. Зазначимо, що принцип законності в діяльності органів державної влади, в тому числі органів судової влади, відображено у низці норм Основного Закону України. Зокрема, з аналізу ст. 19 вищеведеного нормативно-правового акта випливає, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. При цьому органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. У ст. 6 Конституції України наголошено на тому, що органи судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України [2]. Детальніше сутність принципу законності оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця може бути розкрита шляхом аналізу процесуального законодавства, що визначає правові підстави досліджуваної процедури.

Так, як випливає з аналізу положень ст. 9 КАС України, суд у вирішенні справи керується принципом законності, відповідно до якого 1) суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 2) суд застосовує інші нормативно-правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, в межах повноважень і у спосіб, передбачені Конституцією та законами України [4]. При цьому шляхом комплексного аналізу ст. 9 КАС України [4], ст. 4 ГПК України [5] та ст. 8 ЦПК України [6] можна визначити особливості реалізації принципу законності під час здійснення судочинства, в тому числі під час оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця: 1) у разі виникнення у суду сумніву під час розгляду справи щодо відповідності закону чи іншого правового акта Конституції України, вирішення питання про конституційність якого

належить до юрисдикції Конституційного Суду України, суд звертається до Верховного Суду України для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта; 2) якщо в міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору; 3) у разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права); 4) забороняється відмова у розгляді справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини [4]. Таким чином, на підставі вищенаведених положень можна стверджувати, що принцип законності під час оскарження дій, рішень і бездіяльності державного виконавця означає, що суд, розглядаючи таку категорію публічно-правових спорів, керується Конституцією України, чинними міжнародно-правовими договорами України, законами та підзаконними нормативно-правовими актами з урахуванням їх юридичної сили й ієрархічності.

Говорячи про загальноправові принципи оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця, не можна оминати увагою такий принцип, як верховенство права. Хоча цей принцип і не знайшов свого закріплення у ст. 129 Конституції України, що визначає принципи здійснення судочинства [2], відповідно до його основ здійснюється діяльність будь-яких органів державної влади, в тому числі судових під час оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця. Вищенаведений принцип знайшов своє конституційне закріплення у ст. 8 Основного Закону України, в якій зазначено, що в Україні визнається та діє принцип верховенства права [2]. Увагу варто звернути на те, що законодавець обмежився лише формальним закріпленням принципу верховенства права в конституційних положеннях, тобто сутність його в цьому нормативно-правовому акті не розкривається. Таку ситуацію не обійшов своєю увагою Конституційний Суд України, який у своєму рішенні «у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання)» від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 пояснив, що верховенство права являє собою панування права у суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а містить також інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Усі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [7]. З урахуванням вищенаведеного варто підтримати позицію, відповідно до якої принцип верховенства права є визначальним щодо принципу законності [8, с. 107]. Зазначимо, що в процесуальному законодавстві, на основі і відповідно до якого здійснюється оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця, принцип верховенства права отримав своє закріплення тільки у положеннях КАС України. Так, у ст. 8 вищенаведеного нормативно-правового акта встановлено, що суд у вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [4]. При цьому ані в положеннях ГПК України, ані в положеннях ЦПК України згадка про принцип верховенства права відсутня, що, на нашу думку, є неприпустимою ситуацією і потребує вирішення шляхом внесення відповідних законодавчих змін до положень вищенаведених процесуальних актів законодавства. Зазначені зміни можуть бути зроблені у результаті доповнення положень ГПК України та ЦПК України нормою, що стосується принципу верховенства права, аналогічною тій, що міститься у КАС України. Отже, сутність принципу верховенства права під час оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця полягає в тому, що суд під час розгляду та вирішення такої категорії публічно-правових спорів зобов'язаний враховувати те, що категорія «право» є вищою за «закон», оскільки останній може бути визнано і неправовим. Окрім цього, відповідно до принципу верховенства права, вирішуючи справи із приводу оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця, суд повинен врахувати те, що права, свободи й інтереси людини та громадянина є найвищими соціальними цінностями, не можуть зазнавати неправомірних порушень і повинні бути захищені судом у справедливий спосіб.

Іншим загальноправовим принципом, положення якого стосуються і процедури оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця, є принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом. У зв'язку із тим, що дія вищенаведеного принципу зумовлена принципом рівності, нами його віднесено саме до загальноправових, оскільки він діє у всіх галузях національного права. Як і наведені вище загальноправові принципи, принцип рівності знайшов своє законодавче закріплення у положеннях Конституції України. Так, відповідно до ст. 24 вищенаведеного нормативно-правового акта громадяни мають рівні конституційні права та свободи і є рівними перед законом. При цьому не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Окремо наголошено на засадах забезпечення рівності жінки і чоловіка, що забезпечується наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці та здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною та моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [2]. Як постановив Конституційний Суд України у своєму рішенні «у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу)» від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, рівність і недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено в міжнародних правових актах із питань захисту прав і свобод людини та громадянина. При цьому гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб [9]. Досліджуючи закріплення принципу рівності осіб перед законом і судом під час оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця у положеннях процесуального законодавства, що визначає правові підстави цієї процедури, зазначимо, що найбільш повне своє закріплення він отримав у положеннях КАС України та ЦПК України, тоді як у ГПК України його відображено лише формально. Зокрема, у ст. 4 ГПК України закріплено лише те, що правосуддя у господарських судах здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом [5]. Отже, принцип рівності учасників судового процесу перед законом і судом під час оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця полягає в тому, що суд повинен створювати та забезпечувати рівні можливості використання учасниками зазначеного судового процесу наданих їм процесуальних прав незалежно від їхнього майнового стану, кольору шкіри, раси, політичних і релігійних поглядів тощо.

Із принципом рівності учасників судового процесу перед законом і судом пов'язаний принцип здійснення правосуддя на засадах поваги до честі та гідності особи. У зв'язку з тим, що діяльність будь-яких державних органів, установ та організацій, їх посадових і службових осіб повинна відбуватися із забезпеченням поваги до честі та гідності суб'єктів відповідних правовідносин, вищенаведений принцип розглядається нами як загальноправовий. Так, як встановлено у ст. 3 Конституції України, людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2]. З огляду на наведені вище конституційні положення можливо стверджувати, що принцип здійснення правосуддя, у тому числі під час оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця, на засадах поваги до честі та гідності учасників процесу, є одним із найважливіших принципів здійснення зазначеної процедури.

Ще одну групу принципів оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця утворюють міжгалузеві принципи. При цьому варто зазначити, що про галузеві принципи оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця мова йти не може, оскільки під час здійснення такої процедури застосовуються всі без винятку правові принципи, що мають місце і під час оскарження рішень, дій і бездіяльності інших посадових і службових осіб. Вони врегульовуються нормами різних галузей процесуального права. Говорячи про міжгалузеві принципи

досліджуваної процедури оскарження, зазначимо, що серед них можна назвати ті, що стосуються організації інституту судочинства загалом. До вищенаведених принципів варто віднести забезпечення права звернення до суду; здійснення правосуддя винятково судами; незалежність, поважність і справедливість суду; забезпечення дотримання мови судочинства. Вищенаведені принципи, без сумніву, будуть знаходити свій прояв і під час оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця. Однак з огляду на те, що дія таких принципів передусь процесу вирішення та розгляду публічно-правового спору щодо оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця, у межах нашого наукового дослідження обмежимося лише згадкою про них. Окрім цього, серед міжгалузевих принципів оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця варто назвати ті, що безпосередньо стосуються та знаходять свій прояв у межах таких правовідносин. Мова йде про такі принципи, як забезпечення права на правову допомогу; гласність і відкритість судового процесу; обов'язковість судових рішень; забезпечення права на оскарження судових рішень; диспозитивність, змагальність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного вище аналізу ми дійшли висновку, що принципи оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця являють собою закріплені на нормативно-правовому рівні непорушні та керівні засади, на основі яких та відповідно до яких здійснюється процедура оскарження вищенаведених актів. Єдиного законодавчо закріпленого переліку вищенаведених принципів не існує. Однак завдяки проведеному комплексному аналізу положень нормативно-правових актів, що регламентують основи здійснення судочинства в Україні, нам вдалося назвати деякі з них. При цьому задля полегшення сприйняття принципів оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця нами було вироблено їх наукову класифікацію відповідно до критеріїв, що обрані з урахуванням їхньої спроможності найбільш повно розкрити сутність досліджуваного явища. Так, основним критерієм класифікації принципів оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця було обрано сферу поширення досліджуваних принципів. Відповідно до названого критерію принципи оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця було поділено на дві групи: 1) загальноправові, серед яких названо законність; верховенство права; рівність учасників судового процесу; забезпечення поваги до честі та гідності учасників судового процесу; 2) міжгалузеві, в межах реалізації яких названо принципи: а) пов'язані із забезпеченням судочинства в межах відповідної судової юрисдикції (ці принципи передують виникненню досліджуваних правовідносин), такі як забезпечення права звернення до суду; здійснення правосуддя винятково судами; незалежність, поважність і справедливість суду; забезпечення дотримання мови судочинства; б) що безпосередньо стосуються процесу оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця, такі як забезпечення права на правову допомогу; гласність і відкритість судового процесу; обов'язковість судових рішень; забезпечення права на оскарження судових рішень; диспозитивність, змагальність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі. Зазначимо, що наведений вище перелік принципів оскарження рішень, дій і бездіяльності державного виконавця не є вичерпним, ні в якому разі не претендує на абсолютність та може бути доповнений у межах проведення подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Комзюк А.Т. Адміністративний процес України : [навч. посіб.] / Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. – К. : Прецедент, 2007. – 531 с.
2. Конституція України : від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / О.Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2006. – 656 с.
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України : від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
5. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України : від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України : від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41. – Ст. 492.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.

8. Колодій А. М. Принципи права України : монографія / А. М. Колодій. К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) : від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – Ст. 1202.

УДК 347.261

ПРЕДЧУК Т.В.

ВИДИ СЕРВІТУТІВ У КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Положення статті стосуються нетрадиційного підходу до видів сервітутів, ознаки яких можна віднайти у національному законодавстві. Зроблена спроба визначити особливості правовідносин за сервітутом з огляду на запропоновані їхні видові ознаки.

Ключові слова: *сервітут, спадкування, договір, відносини, речові права на чуже майно, цивільне право.*

Положение статьи касается нетрадиционного подхода к видам сервитутов, признаки которых можно найти в национальном законодательстве. Предпринята попытка определить особенности правоотношений по сервитуту, учитывая предложенные их видовые признаки.

Ключевые слова: *сервитут, наследование, договор, отношения, вещные права на чужое имущество, гражданское право.*

The position of scientific articles concerning non-traditional approach to the types of easements, the symptoms of which can be found in national legislation. An attempt was made to determine the peculiarities of the civil relations with the easement, given their specific characteristics.

Key words: *easement, inheritance, relationships, rights on other people's property, civil law.*

Вступ. Розмаїття наукових поглядів щодо видів сервітутів постійно спонукає здійснювати та вдосконалювати наукові дослідження у сфері речових прав на чуже майно. У цьому контексті важливого значення набуває питання здійснення договірних, спадкових, земельних відносин за сервітутом. Також важливим є питання, чи закріплені у законодавстві особливі підходи до виокремлення сервітутів за видовими ознаками, чи законодавець зупинився лише на земельних та особистих сервітутах.

Дослідженням цієї проблеми присвячені роботи Ю.О. Заїки, О.О. Лов'яка, Є.А. Суханова, Г.В. Сосніної, А.А. Бірюкова, О.В. Білоцького, М.Б. Гончаренко, І.Е. Косарева, О.В. Розгон, І.Ф. Севрюкова, О.О. Томина, В.В. Цюри, О.Ю. Цибульської, О.О. Щипанової та інших.

Постановка завдання. Мета статті – запропонувати нетрадиційні критерії класифікації сервітутів, виходячи із положень національного законодавства.

Результати дослідження. Виходячи з положень п. 4 ст. 403 Цивільного кодексу України [1], яка говорить, що сервітут не підлягає відчуженню, можемо констатувати, що деякі договірні конструкції (купівля-продаж, дарування) не можуть застосовуватись до сервітутних правовідносин. То чи можемо ми стверджувати, що не існує інших способів переходу прав та обов'яз-